

BURSA BALKAN GÖÇMENLERİ AĞIZLARINDA İSİM İŞLETME EKLERİ*

*Mustafa ULUOCAK***

*Şükrü BAŞTÜRK****

*Erol OGUR*****

*Süleyman EROĞLU******

*Hatice ŞAHİN******

ÖZET

Anadolu'da göçmen iskânının önemli merkezlerinden biri olan Bursa, 18. Yüzyıldan başlayarak 20. Yüzyılın sonlarına kadar farklı coğrafyalardan pek çok göç almış ve buna bağlı olarak da Bursa'da yeni yerleşim birimleri kurulmuştur. Bursa'ya gelen göçmenler, başta il merkezi olmak üzere İnegöl, İznik, Gemlik, Karacabey, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Orhangazi ve Yenişehir ilçelerine yerleştirilmişlerdir. Bursa yöresine gelen göçmenler kültürel zenginliklerini de

* Uludağ Üniversitesi UAP(F)-2010/54 "Bursa Balkan Göçmenleri Ağızlarının Derlenip İncelenmesi" adlı proje kapsamındaki çalışmalardan üretilmiştir. 27-29 Ekim 2011 tarihlerinde Trakya Üniversitesi tarafından düzenlenen IV. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştay'ında sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

** Dr., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
muluocak@uludag.edu.tr

*** Dr., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
basturk@uludag.edu.tr

**** Yard. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
ogur@uludag.edu.tr

***** Yard. Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü,
seroglu@uludag.edu.tr

***** Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
hatices@uludag.edu.tr

beraberinde getirmişlerdir. Bu kültürel zenginliklerin başında da dil gelmektedir. Bu açıdan Bursa, yerlisiyle göçmeniyle zengin bir ağız çeşitliliğine sahiptir. Bursa'nın yerli ağızlarının derlenip incelenmesi daha önce tarafımızdan yapılmış olmasına rağmen Bursa ağızlarıyla ilgili çalışmalar ancak Bursa göçmen ağızlarının da buna dahil edilmesiyle tamamlanmış olacaktır. Bu incelemenin ilk adımı olarak "Bursa Balkan Göçmenleri Ağızlarının Derlenip İncelenmesi" adlı proje kapsamında derleme ve çözümleme çalışmaları yapılmıştır. Bu bildiri Bursa Balkan göçmenleri ağızlarındaki isim işletme ekleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi Ağızları, Bursa Balkan Göçmenleri, Ad İşletimi.

ABSTRACT

Noun Inflection Suffixes in the Dialects of Bursa Balkan Immigrants

Bursa, which is one of the important centers of the immigrant settlement in Anatolia, let in a lot of immigrants from different geographies starting from the 18th century until the end of the 20th century and, depending on this, new settlement units started to be established in Bursa. Immigrants coming to Bursa were settled primarily in the city center and in the districts of Inegol, İznik, Gemlik, Karacabey, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Orhangazi and Yenisehir. Immigrants coming to the vicinity of Bursa brought along their cultural riches, too. In the lead of these cultural riches comes language. From this perspective, Bursa with its local people and immigrants has a range of accents. This article aims to reveal the nature of noun inflections in the accents of Bursa Balkan immigrants.

Key Words: Turkey Turkish accents, Bursa Balkan immigrants, noun inflection.

Osmanlı İmparatorluğunun Balkanlardaki savaşlarda yenilip toprak kaybetmeye başlamasıyla Anadolu'ya doğru göçler de başlamıştır. Bu göçler öncelikle savaş alanlarına yakın işgal edilmemiş yerlere doğruyken daha sonra en güvenli yer olarak görülen iç bölgelere doğru yönelmiştir. Bu güvenli bölgelerin başında da hiç şüphesiz Anadolu toprakları görülmüştür. Balkanlardan gelen göçmenler son yerleşme alanı olarak da Anadolu'ya akın etmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu çeşitli coğrafyalardan gelen Türk, Müslüman hatta gayri Müslimleri şefkatle karşılayarak onları barındırmaya, iskân etmeye seferber olmuştur. Gelen bu göçmenler iskân politikası gereği 93 Harbine kadar imparatorluğun Avrupa topraklarına yerleştirilirken bu tarihten sonra göçmenlerin Anadolu'ya yerleştirilmelerine öncelik verilmiştir. Bunun sebebi Anadolu'nun son sığınak olarak görülmesi ve Türk İslam nüfusunun yoğunlaştırılması politikasıdır. Osmanlı imparatorluğu

döneminde başlayan bu göçler Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiştir.

Anadolu'da göçmen iskânının yapıldığı en önemli merkezlerden biri de Bursa'dır. Kafkaslar ve özellikle Balkanlar başta olmak üzere hemen her yerden Bursa'ya göçmenler yerleştirilmiştir. Bu göçler genel olarak altı ana tarihte toplanabilir:

1. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonrası göçler.
2. 1912-1913 Balkan Savaşları ve sonrası göçler.
3. 1923-1929 Mübadele göçleri.
4. 1950-1951 göçleri.
5. 1968-1978 göçleri.
6. 1989-1990 göçü.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Rusya'nın Türk ve Müslüman nüfusa yönelik etnik temizleme hareketine girişmesiyle, Rumeli ve Kafkaslardan öncekilerle mukayese edilemeyecek kadar büyük bir göç dalgası yaşanmıştır (İpek 1994: 14). Bu savaşlarda 1,5 milyon kadar göçmen Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmıştır (Karpat 2002: 118).

1912-1913 Balkan Savaşları ve sonrasında, Bulgar orduları ve onlara yardım eden Bulgar komiteleri Trakya ve Makedonya'da katliamlar yapmışlardır. Bu sistematik katliamlar sonucunda yüz binlerce göçmen canlarını kurtarabilmek için Osmanlı topraklarına sığınmak zorunda kalmıştır. Balkan Savaşı göçmenlerinin kesin sayısı hakkında bilgi yoktur (Selimoğlu 2009: 128).

1923-1929 yılları arasında, Batı Trakya dışında Yunanistan'dan Müslüman göçmenler gelmişlerdir. Bu göçmenlere mübadil denmektedir (Selimoğlu 2009: 197).

1950-1951 göçlerinde, Cumhuriyet Dönemi'nde Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan en yoğun göç yaşanmıştır. Bulgaristan 10 Ağustos 1950 tarihinde, 1925 tarihindeki Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi'ne dayanarak iki yüz elli bin kişinin Türkiye'ye gönderileceğini ve bunların üç ay içinde kabul edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Bu tarihte 154.393 göçmen bütün paralarını, malını ve hayvanlarını bırakarak Türkiye'ye gelmiştir.

1968-1978 göçlerinde, 1951 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen göçmenlerin bir çoğunun ailesi gelememiş ve birçok aile parçalanmış olduğundan 1968'de imzalanan Türkiye-Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması'yla parçalanmış ailelerin birleşmesi sağlanmıştır (Selimoğlu 2009: 199).

1989-1990 göçü de 1970 yılından itibaren Bulgaristan'daki Komünist rejimin Bulgarlaştırma politikaları sonucunda yaşanmıştır (Selimoğlu 2009: 200).

Yukarıda başlıca altı döneme ayırabileceğimiz ve 18. Yüzyıldan başlayarak 20. Yüzyılın sonlarına kadar devam eden bu süreçte, farklı Balkan coğrafyalarından pek çok göç almış şehirlerin başında Bursa gelmektedir. Bursa'da başta merkez olmak üzere çeşitli ilçelerde çok sayıda göçmen köyü ve mahallesi oluşturulmuştur. Kaynakların verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla 185 göçmen köyü ya da mahallesi bulunmaktadır (Demirel 2008: 45). Bu yerleşim yerlerinin yüzden fazlası Rumeli göçmenleridir. Bursa'ya gelen göçmenler, başta il merkezi olmak üzere İnegöl, İznik, Gemlik, Karacabey, Mudanya, Mustafakemalpaşa, Orhangazi ve Yenişehir ilçelerine ve köyelerine yerleştirilmişlerdir.

Bursa yöresine gelen bu göçmenler kültürel zenginliklerini de beraberinde getirmişlerdir. Bu kültürel zenginliklerin başında tabii ki dil gelmektedir. Bu açıdan Bursa, yerlisiyle göçmeniyle zengin bir ağız çeşitliliğine sahiptir. Bursa'nın yerli ağızlarının derlenip incelenmesiyle ilgili çalışmalar daha önce tarafımızdan yapılmış olmasına rağmen Bursa ağızlarıyla ilgili çalışmalar ancak Bursa göçmen ağızlarının da buna dahil edilmesiyle tamamlanmış olacaktır.

Bu kapsamda 2010 yılında Uludağ Üniversitesi destekli "Bursa Balkan Göçmenleri Ağızlarının Derlenip İncelenmesi" adlı proje kapsamında ağırlıklı olarak köylerden olmak üzere 115 yerleşim yerinden 163 ses kaydı derlenmiştir. Çalışmamızda derlenen ve çözümlenen bu kayıtlardan hareketle Bursa Balkan göçmenleri ağızlarındaki isim işletme ekleri üzerinde durulacaktır.

ÇOKLUK EKİ +lAr, +nAr, +lĀ, +nĀ

Bursa göçmen ağızlarında çokluk eki, yazı dilimizdeki gibi +lAr şekliyle kullanılmakla beraber bazı ses olayları sonucu bu ekin +nAr, +lĀ, +nĀ şekilleri de görülmektedir.

Çokluk ekindeki l ünsüzü, birçok örnekte korunmuştur.

mandalar, küpler (Sultaniye-İnegöl); çeltikler (Fındıklı- Orhangazi), isanları (Camandar-Mustafakemalpaşa); zeytinleri (Drazali-İznik).

Birçok örnekte çokluk ekindeki r sesinin kendisinden önceki ünlüyü uzatarak düşüme uğratdığı görülür.

kōlülē<köylüler (Camandar-Mustafakemalpaşa); şēlē<şeyler (Nüzhetiye-Kestel), dünürçülē<dünürçüler (Osmaniye-Mustafakemalpaşa).

Çokluk ekindeki l ünsüzü genellikle ilerleyici benzeşme sonucu n sesine dönüşür.

zittinnē<zeytinler (Drazali-İznik); ónnar<onlar (Sultaniye-İnegöl); bunnar<bunlar (Fındıklı-Orhangazi); zamannar<zamanlar, onnā<onlar (Nüşhetiye-Kestel); ónnāla<onlarla (Orhaniye-İznik); ayvannā<hayvanlar (Aliseydi-Mustafakemalpaşa); yılannar<yılanlar (Orhaniye-Mudanya); adamnā<adamlar (Nüzhetiye-Kestel).

1. teklik kişi iyelik ekinden önce gelen çokluk ekindeki r sesi düşmüş ve ünlü uzamıştır.

benim olluklāmı<oluklarımı, ayaklāmın<ayaklarımın (Aliseydi-Mustafakemalpaşa).

Bursa göçmen ağızlarında tespit ettiğimiz bazı örneklerde +gil ekinin işlevini yüklenen -in, -il, +ilin eklerinin çokluk eki işleviyle, aile anlamında kullanıldığı görülmektedir. Bazı Anadolu ağızlarında ve Edirne ili ağızlarında da aynı kullanım vardır. (Ersöz 2008: 369; Kalay 1998: 63)

bubamini (Süleymaniye-Yenişehir); dedemini (Fındıklı-Orhangazi), dedemil (Nüzhetiye-Kestel); dedemilin (Osmaniye-Mustafakemalpaşa), anneminin (Çavuşköy-Mustafakemalpaşa).

İYELİK EKLERİ

1. Teklik Kişi İyelik Eki +(I)m

1. teklik kişi iyelik ekinin Bursa göçmen ağızlarında kullanımı yazı diliyle paralellik gösterir. Ekin yardımcı ünlüsü ünlü uyumlarına uyar.

ābeyim<ağabeyim (Kurtul-Gemlik); āhetlīm<ahiretliğim (Kocakonak-İnegöl); gülüm (Sultaniye-İnegöl); çocūm<çocuğum (Lütfiye-Kestel); evlēm<evlerim (Aliseydi-Mustafakemalpaşa).

1. teklik kişi iyelik eki bir örnekte +(I)n şeklinde kullanılmıştır.

Kardeşların<kardeşlerim (Sultaniye-İnegöl).

2. Teklik Kişi İyelik Eki +(I)n

2. teklik kişi iyelik eki yazı diliyle paralellik göstermekle birlikte bazı ses olayları neticesinde farklı kullanımlar da sergilemektedir.

kardaşın<kardeşin (Camandar-Mustafakemalpaşa); āyilen<ailen (Nüzhetiye-Kestel); kızını (Nüzhetiye-Kestel); canın (Reşadiye-Yenişehir); hānen (Fındıklı-Orhangazi); patatisini (Soğukdere-İnegöl); elbisen (Orhaniye-İznik).

Sonu n ile biten kelimelere 2. teklik kişi iyelik eki eklendiğinde ses tekrarından dolayı kelime kökündeki n sesi ile beraber iyelik ekinin yardımcı ünlüsü düşmektedir.

senin yāndan<yanından (Osmaniye-Mustafakemalpaşa).

-Dlk sıfat-fiil ekinden sonra, 2. teklik kişi iyelik eki geldiğinde -Dlk ekindeki k sesi ötümlüleşerek düşer ve iyelik ekinin yardımcı ünlüsüyle -Dlk ekinin ünlüsü kaynaşarak uzar.

dedinden<dediğinden (Aliseydi-Mustafakemalpaşa); gittin<gittiğin (Nüzhetiye-Kestel)

3. Teklik Kişi İyelik Eki +(s)I

3. teklik kişi iyelik eki, yazı diliyle paralellik göstermekle birlikte bazı ses olayları neticesinde farklı kullanımlar da sergilemektedir.

kurusu (Soğukdere-İnegöl); bobası (Kurtul-Gemlik); böberini (Soğukdere-İnegöl); âylesi<ailesi (Sultaniye -İnegöl); samanı (İznik-Drazali).

Sonu k sesi ile biten kelimelere 3. teklik kişi iyelik eki eklendiğinde k sesi ötümlüleşerek düşüme uğrar. 3. teklik kişi iyelik eki düşen k sesinin öncesindeki ünlü ile kaynaşır ve uzar. Böylece k sesinden önceki ünlü iyelik eki işlevini de yüklenir.

çöre<çöreği (Camandar-Mustafakemalpaşa); ekmekli<ekmekliği (Gölkıyı-Karacabey); yaptı<yaptığı (Reşadiye-Yenişehir); elek ekmē<elek ekmeği (Fındıklı-Orhangazi), kepē<kepeği (Orhaniye-Mudanya); hepsicini, ayaklı<ayaklığı (Orhaniye-İznik), istedi<istediği (Çamlıca-Karacabey).

Sonu ğ ve y sesi ile biten kelimelerde 3. teklik kişi iyelik eki +I olması gerekirken bu seslerin düşmesiyle beraber ek +sI şeklinde kullanılmıştır.

yāsı<yağı(Orhaniye-İznik); yāsını<yağını (Drazali-İznik); şēsi<şeyi (Fındıklı-Orhangazi; Osmaniye-Kemalpaşa); orhāniye kūsü<orhaniye köyü (Orhaniye-Mudanya).

3. teklik kişi iyelik eki ünsüzle biten kelimelerde +I, ünlü ile biten kelimelerde ise +sI biçiminde eklenmektedir. Ancak bazı örneklerde bu ekin ünsüzle biten kelimelere de +sI şeklinde eklendiği görülür.

bu yansı (Fındıklı-Orhangazi); evelsi (Kocakonak-İnegöl).

Bazı örneklerde 3. teklik kişi iyelik ekine durum eki eklendiğinde vurgusuz orta hecedeki iyelik eki düşüme uğramıştır.

ēlne<eline (Fındıklı-Orhangazi, Osmaniye-Kemalpaşa); yānna<yanına (Fındıklı-Orhangazi); yānda<yanında (Orhaniye-İznik), avırın önde<ahırın yanında (Ortasarıbey-Karacabey); ālem yānda<alem yanında (Çavuşköy-Mustafakemalpaşa).

1. Çokluk Kişi İyelik Eki +(I)mIz, +(I)mIs

1. çokluk kişi iyelik eki yazı diliyle paralellik göstermektedir. bubamız (Kocakonak-İnegöl); dēdemis (Fındıklı-Orhangazi).

Sonu k sesi ile biten kelimelere 1. çokluk kişi iyelik eki eklendiğinde k sesi ötümlüleşerek düşüme uğrar. 1. çokluk kişi iyelik ekinin yardımcı ünlüsü, düşen k sesinin öncesindeki aslı ünlü ile kaynaşır ve uzar.

ekmēmiz<ekmeğimiz (Soğukdere-İnegöl); küçümüz<küçüğümüz (Sultaniye-İnegöl); çocuklümüzda (Drazali-İznik); yidimiz<yediğimiz (Süleymaniye-Yenişehir).

2. Çokluk Kişi İyelik Eki +(I)nIz

2. çokluk kişi iyelik eki, sonu k ünsüzüyle biten kelimelere eklendiğinde k ünsüzü ötümlüleşerek düşer. Sonra k sesinin öncesindeki aslı ünlü ile iyelik ekinin yardımcı ünlüsü kaynaşarak uzar.

köşecēzine<sizin köşeçeğinize (Drazali-İznik).

3. Çokluk Kişi İyelik Eki +lā, +lArI, +nā, +nArI

3. çokluk iyelik ekinin kullanımı yazı diliyle paralellik göstermekle birlikte bazı ses olayları neticesinde farklı kullanımlar da göstermektedir.

yüzbaşları (Gemlik-Kurtul); kabakları (Drazali-İznik); tarihleri (Hürriyet-Karacabey); bunnarın isimneri (Camandar-Mustafakemalpaşa); kēndi isannarı<kendi insanları (Gölkıyı-Karacabey); yānnarına (Karaman Mahallesi).

3. çokluk kişi iyelik ekine durum ekleri eklendiğinde ekin I ünlüsünün düştüğü görülmektedir.

ferecelerni<ferecelerini (Fındıklı-Orhangazi); büyüklerni<büyüklerini (Osmaniye-Mustafakemalpaşa); alaflarnı<alaflarını (Kocakonak-İnegöl).

3. çokluk kişi iyelik +lArI ekindeki r sesinin düşmesi sonucu ekin +A ünlüsü +I ünlüsü ile kaynaşarak uzar.

çamırlānı<çamurlarını (Aliseydi-Mustafakemalpaşa); isimnēni<isimlerini, (Soğukdere-İnegöl); yemnēni<yemlerini (Camandar-Mustafakemalpaşa); atlānı<adlarını (Orhaniye-İznik); üstlēnde<üstlerini (Orhaniye-Mudanya).

DURUM EKLERİ

TAMLAYAN DURUM EKİ +(n)In

Tamlayan durum eki yazı diliyle paralellik göstermekle birlikte bazı ses olayları neticesinde farklı kullanımlar da sergilemektedir.

ekinnerin içine (Lütfiye-Kestel); gökkün yüzüne (Fındıklı-Orhangazi); acın dibine (Kurtul-Gemlik).

Sonu k sesi ile biten kelimelere tamlayan eki geldiğinde k sesi ötümlüleşerek düşer ve tamlayan ekinin ünlüsü k sesinden önceki ünlüyle

kaynaşır ve bu ünlü uzar. Bu birleşme bazen kalın ünlüde olması gerekirken ince ünlüde de olabilir.

odunnān<odunların (Çavuşköy-Mustafakemalpaşa) tabān içine<ekmeğin içine (Orhaniye-İznik); ekmēn mayası<ekmeğin (Soğukdere-İnegöl); mayaladın gibi <mayaladığın gibi (Sultaniye-İnegöl); ocaklın içine<ocaklığın (Drazali-İznik).

1. kişi zamirlerinde tamlayan eki +Im olarak kullanılırken bir örnekte +In şeklinde kullanılmıştır.

bizin örda<bizim (Camandar-Mustafakemalpaşa).

Ünlü ile biten kelimelerde tamlayan ekinin yardımcı ünsüzü n olarak kullanılırken bir örnekte y şeklinde kullanılmıştır.

avluyun<avlunun (Kocakonak-İnegöl).

Tamlayan eki r ve k sesiyle biten kelimelere eklendiğinde bu seslerin düşmesiyle tamlayan ekinin ünlüsü, düşen sestten önceki ünlüyle kaynaşır ve uzar.

onnān dēdeleri <onların dedeleri, sokān yolunu<sokağın yolunu (Fındıklı-Organgazi); keşkēn<keşkeğin (Orhaniye-Mudanya).

Bir örnekte, tamlayan ekinde yan yana bulunan benzer ya da eş hecelerden birinin düşmesi sonucunda hece düşmesine rastlanmıştır.

önçine<< onun içine (Drazali-İznik).

BELİRTME DURUM EKİ +(y)I, +(n)I

Belirtme durum eki Bursa göçmen ağızlarında standart dildeki biçimiyle kullanılmakla birlikte bazı ses olaylarına bağlı olarak farklı kullanımlara da rastlanmıştır.

Ceppeyi (Kurtul-Gemlik); duzunu<tuzunu (Kocakonak-İnegöl); munu<bunu (Camandar-Mustafakemalpaşa); güşü<gücü (Nüzhetiye-Kestel).

Kelime sonundaki r ve ötümlüleşen k sesinin düşmesiyle belirtme durum ekinin ünlüsü, düşen sestten önceki ünlüyle kaynaşmış ve uzamıştır. Böylece kelimenin son ünlüsü ā, ē, ī, î şeklinde belirtme durum eki işleviyle de kullanılmıştır.

sandī<sandığı (Aliseydi-Mustafakemalpaşa); ekmē<ekmeği (Sultaniye-İnegöl; Kocakonak-İnegöl); topṛā<toprağı (Karaman Mahallesi-Saffet Şen); īşimī<ekşimiği (Kocakonak-İnegöl, Orhaniye-İznik); (Sultaniye-İnegöl); keşkē<keşkeği (Orhaniye-Mudanya).

Bazı örneklerde belirtme durum ekinin yönelme durum eki işleviyle kullanıldığı görülmüştür.

üredidi bizi<bize (Soğukdere-İnegöl); küfeleri<küfelere zeytin toplarlardı (Drazali-İznik).

Bir örnekte iyelik ekinden sonra gelen belirtme durum eki düşmüş ve iyelik n'si belirtme durum eki göreviyle kullanılmıştır.

ēpsin<hepsini (Bahariye-Mustafakemalpaşa).

YÖNELME DURUM EKİ +(y)A

Yönelme durum eki, yazı diliyle paralellik göstermekle birlikte bazı ses olayları neticesinde farklı kullanımları da tespit edilmiştir.

dünyeye<dünyaya, mâleye<mahalleye, sāma<sağıma (Kocakonak-İnegöl); âbeyme<ağabeyime (Kurtul-Gemlik).

Yönelme durum eki genel olarak büyük ünlü uyumuna uygun kullanılırken bazı örneklerde uyumsuzdur.

bureya<buraya (Camandar-Mustafakemalpaşa); orē< oraya (Aliseydi-Mustafakemalpaşa); burē<buraya (Gölkıyı-Karacabey;Orhaniye-İznik).

Yönelme durum eki, sonu k sesi ile biten kelimelere eklendiğinde k sesi ötümlüleşerek düşer. Yönelme durum eki, eklendiği kelimenin son ünlüsüyle kaynaşır ve uzar. Bunun sonucunda kelimenin son ünlüsü ā, ē şeklinde yönelme durum eki işleviyle kullanılır. Aynı durum sonu ünlüyle biten kelimelerde kaynaştırma ünsüzü y'nin düşmesiyle de görülür.

almā<almaya (Kurtul-Gemlik); çolā çocā<çoluğa çocuğa (Drazali-İznik); sandā<sandığa (Karaman Mahallesi.-Saffet Şen); ekmē<ekmeye (Orhaniye-Mudanya); yapmā<yapmaya (Gölkıyı-Karacabey); basmā ayaklık<basmaya ayaklık (Orhaniye-İznik); olmamā<olmamaya (Ortasarıbey-Karacabey).

Bir örnekte yönelme durum eki düşüme uğramış ve yönelme işlevini kelimenin uzayan son ünlüsüyle y yardımcı ünsüzü üstlenmiştir.

burēy<buraya (Gölkıyı-Karacabey)

Bazı örneklerde de yönelme durum eki, bulunma durum eki işleviyle kullanılmıştır.

ülen namazları kıldine<kıldığında bī çıkım çıkālādı (Sultaniye-İnegöl); yımīta da kīdnna<kırdığında çok iyi olur (Lütfiye-Kestel); Kızlā gelecek olduyna<olduğunda yapverin (Sultaniye-İnegöl); burē gēldine<geldiğinde pek içmez (Osmaniye-Mustafakemalpaşa).

Yönelme durum ekinin yalın durumu olarak da işlev gördüğü tespit edilmiştir.

ufakmış açlara<ufakmış ağaçlar (Fındıklı-Orhangazi).

Yönelme durum eki belirtme durum eki işleviyle de kullanılmıştır.

annelerimiz böle bunnara<bunları ürenin dēdilē (Kocakonak-İnegöl).

Yönelme durum eki bulunma durum eki işleviyle kullanılmıştır.
nerē istēsen giyēsın<nerede istersen giyersin, yīsın koca kışa<yersin
koca kıšta (Orhaniye-İznik).

Yönelme durum eki çıkma durum eki işleviyle kullanılmıştır.
lokantanın yemeklēne<yemeklerinden bıktık (Camandar-
Kemalpaşa); geldine<geldiğimizde (Orhaniye-İznik).

Yönelme durum eki yalın durumu işleviyle kullanılmıştır.
sirasına gēldi mi<sırası gēldi mi (Orhaniye-İznik)

BULUNMA DURUM EKİ +DA

Bu ek genel olarak yazı diliyle paralellik göstermektedir.

borda<burda (Camandar-Mustafakemalpaşa), dāda<dağda
(Camandar-Mustafakemalpaşa, Osmaniye-Mustafakemalpaşa); ateşte
(Lütfiye-Kestel); kašta (Nüzhetiye-Kestel); ōrda (Fındıklı-Orhangazi).

Bulunma durum ekinin ünsüz uyumuna uymadığı örnekler de mevcuttur.

işde (Orhaniye-İznik)

Bulunma durum ekinin yönelme durum eki işleviyle kullanımı da
tespit edilmiştir.

farkında<farkına varmassın (Hürriyet-Karacabey).

ÇIKMA DURUM EKİ +DAn

Çıkma durum yazı diline paralel bir kullanım özelliğine sahiptir.

gemnikten, sōnadan (Kurtul-Gemlik); çatırıktan (Aliseydi-
Mustafakemalpaşa); ōrdan, ōtlardan (Camandar-Mustafakemalpaşa);
kouktan (Fındıklı-Orhangazi).

ARAÇ DURUM EKİ +In, +(I)lA, +(y)lA, +(n)nA, +(I)lAn, +(I)nAn

Eski Türkçede yaygın olarak kullanılan araç durum eki +In, Bursa
göçmen ağızlarında yazı dilinde olduğu gibi kalıplaşmış bazı örneklerde
kendini göstermektedir. Bu ağızda araç durumunu karşılamak için ile
edatının ekleşmiş biçimi +(I)lA ve onun genişletilmiş biçimi +(I)lAn ile
ilerleyici benzeşmeyle oluşmuş +(I)nAn biçimi sık olarak da +(I)nA
kullanılmaktadır. Ek kalınlık-incelik uyumuna uymakla birlikte l sesinin
incelticilik özelliğinden dolayı bu uyuma girmeyen örneklerle sıkça
karşılaşılmaktadır.

+(I)n

sabāhın (Kurtul-Gemlik).

+(I)lA

bıçakla (Sultaniye-İnegöl); sītla<sırtla (Fındıklı-Orhangazi).

Bazı örneklerde ünlü ile biten kelimelere eklenen araç ekinin y ünsüzü eklendiği kelimenin son ünlüsünü uzatarak düşer.

boyēle<boyayla (Reşadiye-Yenişehir); onbaşıla<onbaşıyla (Kurtul-Gemlik).

+(y)lA, arabeyle (Kocakonak-İnegöl); mistafayla (Kurtul-Gemlik); çendeyle (Soğukdere-İnegöl); sodeyle (Sultaniye-İnegöl); nēyle (Orhaniye-İznik).

+(T)lAn

öklālan, gütmēlen, suvācılālan, onnālan<< onlar ile+n (Drazali-İznik); Kızlan (Sultaniye-İnegöl); küntlēlen, suvācılālan (Fındıklı-Orhangazi); sırēlen (Camandar-Mustafakemalpaşa); kazannālan<kazanlarla (Orhaniye-Mudanya).

+(T)nA

tōnna< ta onunla, (Kocakonak-İnegöl); çitenne (Drazali-İznik).

+(n)nA

zırāt banḲasının yardımınna<yardımyla (Hürriyet-Karacabey); öküz arabalarınna<arabalarıyla (Kurtul-Gemlik, İnkaya-Karacabey); ortancasınna<ortancasıyla (Kocakonak-İnegöl).

+(T)nAn

arabasınnan (Soğukdere-İnegöl); ādınnan (Fındıklı-Orhangazi); tütünnen (Karaman Mahallesi); ōnnan (Orhaniye-İznik); ōretmennen (Çeşnigir-Karacabey); süvennen (Gölkıyı-Karacabey).

EŞİTLİK DURUM +CA

Türkiye Türkçesinde eşitlik durum eki +CA kalıplaşarak zarf göreviyle kullanılmaktadır. Bursa göçmen ağızlarında da bu ek aynı işlevde kullanılmakla birlikte birkaç örnekte bu ekin yapım eki işleviyle kalıplaştığı görülür.

evelce<evvelce, güzelce, büyüdükçe ortancasınna (Kocakonak-İnegöl); icene<iyicene (Sultaniye-İnegöl); güzēlcene (Orhaniye-Mudanya); yannışçaçık (Drazali-İznik) ōrtanca (Osmaniye-Mustafakemalpaşa); ayrıcana (Reşadiye-Yenişehir).

YÖN GÖSTERME DURUM EKİ +Ā, +ArI, +rA

Bu ek Türk dili tarihinde +GARU ve +rA biçiminde kullanılan ve daha sonra yerini doğru edatına bırakan ekin özellikleri Bursa göçmen ağızlarında kalıplaşmış bazı örneklerde korunmakta ve işlek olarak doğru edatıyla karşılanmaktadır.

öte dōru (Sultaniye-İnegöl); üst başına dōru (Aliseydi-Mustafakemalpaşa); içeri, üzerinden (Drazalı-İznik); yukarı (Camandar-Mustafakemalpaşa); sōna, ora (Kurtul-Gemlik); sōna (Lütfiye-Kestel).

Bu ekin ses olayları neticesinde +Ā biçiminde kullanımına da rastlanmaktadır.

yukāda durē<yukarıda duruyor (Orhaniye-İznik)

SORU EKİ +mI

Bursa göçmen ağızlarında soru eki +mI şekli yanında ilerleyici benzeşmeyle +nI biçimiyle karşımıza çıkmaktadır. Ekin ünlüsü ünlü uyumlarına uymaktadır.

anadın mī (Nüzhetiye-Kestel); geçirilē mi (Aliseydi-Mustafakemalpaşa); ānadın nı (Camandar-Mustafakemalpaşa).

KAYNAKÇA

- DEMİREL, Muammer (2008), "XIX. Yüzyılda Bursa'da Göçmen İskânı", Editör: DÖRTOK ABACI, Zeynep, Bursa'nın Zenginliği Göçmenler, Bursa, Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- ERSÖZ, Serpil (2008), "Bazı Türkiye Türkçesi Ağızlarında Topluluk/ Aile Adı Yapan Bir Ek: +ēni / +īni" Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literatureand History of Turkish or Turkic, Volume 3/3 Spring 2008, s. 356-377
- İPEK, Nedim (1994), Rumeliden Anadoluya Türk Göçleri (1877-1890), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- KALAY, Emin (1998), Edirne İli Ağızları, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARPAT, Kemal H. (2003), Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Rumeliden Anadoluya Türk Göçleri (1877-1890) Demografik ve Sosyal Özellikleri, Çev: Bahar Tırnakçı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SELİMOĞLU İsmail, "Cumhuriyet Döneminde Bursa'ya Mübadele Sonrası Göçler", Editör: DÖRTOK ABACI, Zeynep, Bursa'nın Zenginliği Göçmenler, Bursa, Osmangazi Belediyesi Yayınları.
- SELİMOĞLU, İsmail, "Balkan Savaşları ve Göçler", Editör: DÖRTOK ABACI, Zeynep, Bursa'nın Zenginliği Göçmenler, Bursa, Osmangazi Belediyesi Yayınları.